

קדושת ציון

דעת תורה בנושאי ארץ הקודש ת"ו • דרישת ציון על טהרת הקודש
מופץ ב-6,000 עותקים בכל ריכוזי היהדות החרדית

דעת תורה

מאת מרן הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, בעל "אבן האזל"

מתוך מכתבו שהתפרסם בכ"ו אדר ב' התרע"ג בבטאון אגודת ישראל העולמית
"הדרך", הובא בספר "דרך עץ חיים" עמ' 337

דבר העורך הרב יהודה אפשטיין

אחר הימים המרוממים, בהם נעשינו לעם ה' בהוציאו אותנו ממצרים, החלנו בספירת שבעה שבועות, שבסיומן נחוג שוב את הקשר הבלתי-ינתק שלנו עם בורא עולם. ונשאלת השאלה, מהי צורתו של קשר זה, ובאיזה אופן הוא מתבטא. בעבר נהגו פורקי-העול שבקבוצים לקיים "טכסים" שונים ומשונים, אשר הדגישו את הפן החקלאי של חג החגים, ובעיקר את הפן החקלאי של חג השבועות. זכורני כיצד אחד היומונים תקף (גזק) תופעה זו, וטען כלפי החילונים, שהם "לקחו את חג מתן תורתנו והפכו אותו לחג הקציר". כמובן, שלצד הביקורת המוצדקת כלפי מרשיעי ברית, אשר רוקנו את החג מתוכנו כחג לה', כפי שעשו לכל החגים, הייתה כאן גם מידה גדושה של בורות, שכן "חג הקציר" לא הומצא בקיבוצים, אלא זהו שם בו משתמשת התורה עבור חג השבועות, מה שמורה על כך שאכן יש משמעות לאותו קציר, כשהספירה מתיחסת לעומר אותו קצרנו בטי"ז ניסן והקרבנו ממנו מנחה חדשה לה'. מהו אם כן חג השבועות, ולשם מה אנחנו סופרים כעת יום אחר יום? מתן תורה או קציר חיטים: קוראי "קדושת ציון", הרגילים זה מכבר להשתדל לרדת לעומקם של דברים, בוודאי ישושו על מאמרו של הרב מאיר קפלינסקי, פנים חדשות בעלון, אשר בטוב טעם ודעת מבאר שהדברים אינם מנוגדים, כי אם תואמים ומשלמים זה את זה.

כותב חדש נוסף, הרב אשר ברמץ, מעמיד אותנו על יסוד ההלל, תוך התייחסות לענייני דיומא, ואגב כך מלמד אותנו השקפה יהודית אמיתית מהי, בעומדו על כך שהמושג של "להיות עבדי ה'" אינו יכול להיות מושג מופשט בלא קשר למציאות. כל עוד לא נתגלה שלטון ה', כל עוד שישנם גויים המקרקרים "מי ה'", "לא ידעתי את ה'", או בימינו "אללה אכבר" תוך התרסה בה' אלוקי ישראל, או כל סיסמה אחרת שמהללת השקפה בלתי-תורנית - איסלם, נצרות, דמוקרטיה מערבית או כל השקפה אחרת - כל עוד זה המצב, קיים חסרון במלכות ה' בעולם. וכאשר, כמו בזמנים מסוימים, אותם גויים מושלים על יהודים, אזי באמת איננו יכולים לומר "הללו עבדי ה'", כי ה' א-ל אמת הוא, ודבר שקר לא יכון לפניו.

אותם גויים מקרקרים - לא רק ששלטון שלהם מפקיע את מלכות ה' (כמו גם שלטון מילוני),

הפעולה הממשית בארצנו הקדושה, אשר כולנו מחויבים בה. מלבד שכל עבודה מעשית תהיה תשועה וגאולה לארצנו הקדושה אשר כל משהו פעולה בה היא מצווה רבה וגדולה, וכבר ידועים המאמרים הנלהבים מדברי חז"ל בזה אשר מותר לפורטם.

ודי אם נזכיר מאמר אחד, כי עמרי אשר היה רשע גמור זכה למלוכה ארבעה דורות בשביל שהוסיף עיר אחת בארץ ישראל. והננו יודעים כי כל גאוני ישראל בוודאי לא היו עומדים מרחוק או מנגד לתנועת הישוב, כאשר גם הרבה מהם היו בראשונה מן הזרזים - מקדימים, רק ההשתתפות עם

אלא עצם ישיבתם בארץ מהווה בעיה הלכתית חמורה. הרב אליהו בן-צבי מתחיל לעשות סדר בעניין במדור ההלכתי "שערי ציון" ומברר כמה מושגים הלכתיים בסיסיים.

הרב בנימין הלוי בסגנון מלבב חותר הפעם לעבר המטרה הנרצית מכל עבודתנו, וחוקר מהי אותה תכלית שאין אחריה תכלית אחרת, ואשר כל מצוות התורה משמשות בסופו של דבר אמצעי להגיע לאותה תכלית. מי שחושב שאותה תכלית ניתנת להשגה בשוויץ - עשוי להתאכזב.

שיעורו של הרב רפאל ספייער על המקרא וארץ-ישראל, אשר חלקו הראשון פורסם בגליון הקודם, כבר הספיק לעורר הדים רבים, ולא מעט יהודים כבר ספרו בהתרגשות כיצד פקח את עיניהם ולימד אותם לקרוא לראשונה בחייהם את ספרו של הקב"ה מתוך הבנה והעמקה. חלקו השני של השיעור מוגש בפניכם כעת, ואין ספק שגם הוא יעורר מחשבה רבה, בעוסקו בנושאים בעלי חשיבות עליונה - ביאור הרש"י הראשון בתורה, העולם הבא, מהות הגשמים בארץ-ישראל ועוד. החלק האחרון יובא בס"ד בגליון הבא.

במדור "דעת תורה" המפאר את העמוד הראשון הבאנו הפעם את דבריו של ענק התורה הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, אשר דבריו מביעים בכאב את השאיפה שלנו לדרישת ציון על טהרת הקודש תוך ניתוק מהרשעים וחיבור

החפשים בדעות היא שריחקה אותם מגבולו. **א"כ** נשאלה נא את עצמנו שאלה פשוטה: מדוע לא עשינו אנחנו האורתודוכסים לבד? הנה אין אנחנו מסכימים לאגודה "המזרחית" אשר היא הינה רק כמפלגה בתוך כלל האגודה "הציונית", ונותן חומר ובנין בע"כ לכלל שרירות לבם של הציונים החפשיים. הם טוענים כי עכ"פ הם מתקנים ולא מקלקלים, ומתנגדיהם טוענים: אחר שאתם אורתודוכסים גמורים אין לכם רשות ליתן חומר לבנין לפעולות מתנגדות לרוח התורה כמו בית הספר ביפו וברושלים ועוד כדומה. עכ"פ הקושיא במקומה עומדת: ■ למה לא עשו הרבנים בעצמם!?

אמיתי לארצנו הקדושה. בעל "אבן האזל" מלמד אותנו, כי התירוץ, לפיו התנועה הציונית "תפסה" את נושא ארץ-ישראל, אינו קביל ואינו פוטר אותנו מדרישת ציון.

ואחרון חביב - הרב יהושע שמואלזון במדור "זכור ימות עולם" עורר בחודש שעבר פולמוס, אשר טרם ראינו כמותו בקרב קוראי העלון, כאשר קבע כי שמו של הספר "קול התור" וצורתו הסופית הם מעשי דורות מאוחרים לר' הלל משקלוב תלמיד הגר"א. מבול הפניות למערכת והעוצמה שבתגובות למדה אותנו עד כמה ספר "קול התור" יקר לליבו של ציבור היראים בכלל, וציבור קוראי "קדושת ציון" בפרט. בגליון זה ניתנת לרב שמואלזון ההזדמנות להבהיר ולנמק את דבריו, והמסקנה העולה היא כי לאמיתו של דבר אין כל מחלוקת עקרונית ורעיונית בין שתי הגישות, ולא נחלקו אלא בפרטים שאינם משנים את התמונה הכללית. עם זאת, ולאור התהודה לה זכו הדברים, תינתן החל מהגליון הבא במה נרחבת למייצגי הגישה ה"שמרנית", לפיה גם שם הספר וצורתו הכלל הם מעשי ר' הלל משקלוב. אנו תקווה, כי הציבור יצא נשכר מהצגת העמדות, ובדרך ילמד עוד מספר דברים נחוצים על ספר רב-חשיבות זה.

חודש טוב,
העורך.

פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי נער קטון והיה מצפצף כנגדי: רבי! מפני מה באנו לעולם זה?

נומיתי לו: בני! האדם לא נברא אלא להתענג על ה' והעולם הזה כפרוזדור בפני עולם הבא.

נם לי: אך למה ישים מגמתו בפרוזדור זה? ולמה יכוון האדם מטרתו בזה העולם כדי שיגיע לטרקלין שבעוה"ב?

נומיתי לו: יעשה המצוות וחי בהם.

השיבני: בסור מרע או בעשה טוב?

נומיתי לו: מזה ומזה אל תנח ירך, אך אין ספק כי עיקר המטרה המכוונת של עבודתנו בעוה"ז היא ב"עשה טוב", שהרי עיקרו של "סור מרע" הוא מניעת קלקול, ובוודאי ישנה מטרה חיובית להגיע אליה, ועל כרחינו אלו הן מצוות עשה.

חזר ושאל: במצוות שבדעות כאמונה, אהבה ויראה או במצוות שבמעשים.

נומיתי לו: דומה אני דהא בלא הא לא סגי, כי מעשי המצוות לתיקון האדם באו ולא תתכן שלמות מצוות שבדעות ללא מעשי המצוות.

שוב חזר ושאלני: בכין אדם לחברו או בין אדם לקונו.

נומיתי לו: וודאי מצוות של בין אדם לחברו הכשר הן להעמדת תיקון האדם בשלמותו בהדמותו לבוראו, וגם הן אמצעי לקרבה אליו, אך לא ייתכן שתהיינה הן עיקר שלמותו להעמדתו בטרקלין, שהרי עיקר עניינו להתענג על ה' כאשר ידענו. ועוד, כי מצוות שבין אדם לחברו יד המקרה תביאם אם תבוא לפנינו מצווה זו, ואין הן מוכרחות להתקיים בעבודת האדם לבוראו.

השיבני: א"כ עיקר ותכלית עולמנו זה, הם מעשי המצוות שבין אדם למקום. והיאך נאמר כן, והלא רוב המצוות עיקר גדרן מבואר בתורה כאמצעי לדבר אחר. הנה מצוות תלמוד תורה עניינה "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם", הרי שעניין הלימוד הוא להביא לידי מעשה, ואף כי יש לו חשיבות בפני עצמו, הרי חשיבותו היא משום שמכין עצמו בלימודו לעשות המעשה העולה ממנו ולקיים גזרת המלך. ואף בלימוד שהוא בבחינת דרוש וקבל שכר, הרי שכשלומד דבר זה מכין עצמו למצב שאם יבוא לידו אף בצד הרחוק, הרי הוא מוכן לקיים דבר המלך.

נומיתי לו: א"כ שאר המצוות הן הן מטרתנו, שהרי אפילו גדר מצוות לימוד התורה הינו ע"מ לקיימן.

השיבני: הן אמת, כי כשם שבכל מצוות לא תעשה מלבד הפגם שבעצם מהותה יש בה פגם נוסף, דעבר אמימרא דרחמנא, כך בכל מצוות עשה, מלבד עצם מהות התיקון הפרטי שבה, ישנה בה גם המעלה של מקיים מימרא דרחמנא [ודבר זה ישנו אף במצוות שבין אדם לחברו ובתלמוד תורה שהזכרנו לעיל]. ברם עיקר מהותה של המצווה הינו עצם צורתה, ובזה הרי

מצוות רבות נאמרו עבור תכלית אחרת, כאשר מצאנו בפסח, מצה ומרור וסוכות ורבים כמותן, שעניינן לזכרון יציאת מצרים וענייניה, תפילין ומזוזה עניינן להיות הדברים הכתובים בהם לזכרון תמיד לפנינו כמפורש בתורה, ולזכור כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים ובזכרון זה נהיה עבדים לה' ונקיים מצוותיו. הרי שמטרתן הינה קיום מצוות אחרות, דהיינו אותן מצוות שעל

ידיהן אנו מוגדרים כעבדיו, והן עצמן משמשות כאמצעי לתכלית אחרת ונועדו להזכיר לנו את העבודת.

נומיתי לו: הרבה מצוות ישנן, שלא הוזכר בהן שהן למען זכירת יציאת מצרים, כגון ציצית וד' מינים.

השיבני: מצוות ציצית למען נראהו וזכור כל המצוות. ויש שעניינן ההודאה לה' על התבואה בזמן אסיפתה או על הארץ בעת אכילת פריה, אשר בכל אלה לא מצאתי לי מנוח, כי מה לנו להודות על המזון שאין מטרתו אלא החיים שאחריה, והחיים שאחריה מטרתם לימוד התורה שמטרתו לקיים המצוות שמטרתן לזכור יציאת מצרים שמטרתה להיותנו עבדי ה' ואז נעשה מצוותיו ונודה לו על חסדיו שנתן לנו הארץ והמזון וחוזר חלילה. ואיך יתכן כן, אם אין מטרה סופית שאיננה לשם דבר אחר.

על כרחינו עלינו לבקש לנו מגמה שהיא עבודה שאין אחריה עבודה, כלומר שאין מטרתה לשם דבר אחר הבא מחמתה.

כיון שבאנו לידי כך היינו יושבין ומהרהרין כל אותו הלילה.

למחר פגע בי ואמר: כיון שמצאנו הרבה עניינה של העבודת לה', שהיא עיקר מטרת יציאת מצרים, צריכים אנו א"כ לבקש דבר מעניינו.

נומיתי לו: אמרו חז"ל איזו היא עבודה שהיא בלב - הוי אומר זו תפלה. ולא מצאנו כן בשאר מצוות שתהיינה מוגדרות כ"עבודה",

והיינו משום שעבודה עניינה עמידה בצורה של עבד לפני ריבונו, ובתפילה כאשר האדם עומד כחסר כל לפני אדון כל הרי זה מעשה עבדות. א"כ אפשר שהתפילה היא מטרתנו בעולם, שהרי אין לך קרבת ה' יותר מן התפילה כשהאדם עומד לפני אדונו כעבדא קמיה מריה.

השיבני: והלא עיקר צורתה של תפילה אינו אלא אמצעי להשגת בקשותיה, ואף כי יש בה תועלת נלוית גדולה מאוד, שמתקרב האדם לבוראו על ידה, אך איך נאמר שהתפילה היא עיקר המטרה בעולם, כשעיקר צורתה ועצם הגדרתה של תפילה היא השגת המטרה שצועק בעבורה, ואילו ימצא מי שאינו חסר דבר לא תתכן אצלו תפילה באמת. והרי כל חפצנו למצוא דבר שהוא מטרה סופית ללא שיש מטרה אחרת שהוא משמש לה כאמצעי.

נומיתי לו: מצאנו עוד בדברי רבותינו - "ולעבדו, זה תלמוד", שגם בזה יש מעין עבדות, כאשר האדם עוסק בהוראת מלכו ואדוניו היאך יש לו לעשות ומה אינו רשאי, כדרך העבד הכפוף לרצון רבו. אך בזה כבר דחיתנו ביום אתמול מן הכתוב "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם", וא"כ לימוד התורה הינו אמצעי למטרה נוספת, ושוב לא מצאנו כל חפצנו אשר אנו מבקשים לנו עבודה שאין אחריה עבודה.

שוב היה מצפצף כנגדי ואומר: ולמה לא תאמר על העבודה ממש, שהיא עבודת הקרבנות כעשיית העולות והשלמים, הדלקת המנורה ולחם הפנים והקטורת והנסכים. והיא הקרויה "עבודה" סתם, והיא העבודה שאין אחריה עבודה, שהרי אין שום מטרה נלוית לה אלא "לעשות נחת רוח" אשה ריח ניחוח לה'.

נומיתי לו: והלא אין לנו עבודה בזמן הזה?!

השיבני: ועל דא קא בכינא, כי חסרנו כל טובה ואבדנו העיקר הגדול שבעבודתנו ובעבודתנו. ולא עוד, אלא שעצם מציאותו של בית המקדש הוא הרגשת הקירבה והשייכות הגדולה לבוראנו, וזו מטרת הבריאה כולה ומטרת יציאת מצרים להביאנו אל הארץ ולבנות לנו את בית הבחירה לעבוד בו את אבינו מלכנו בוראנו גואלנו.

נומיתי לו: והלא אין העבודה אלא לכהנים, וכל ישראל היאך הם דבקים בו?

השיבני: הלא כל ישראל שותפים בשקלים ובבניית המקדש, וכל ישראל נותנים שכר הכהנים והלויים במתנותיהם, כי שכר הוא להם חלף עבודתם באהל מועד. ובמצוות התלויות בארץ הללו נעשים שותפים בעבודת המקדש.

נומיתי לו: דומה אני כי יש לנו ללמוד עיקר מטרתנו בעולמנו מן המועדים, שהם זמני השמחה שנתנו לישראל, ומן הראוי שבזמנים אלו נעמוד על עיקר עיקרי העבודה. והנה אמרו "לא ניתנו ימים טובים לישראל אלא לעסוק בהן בדברי תורה", כמו"כ רואים אנו בסדר התפילה שתקנו לנו קדמונינו, כי בימים אלו האריכו בסדרי התפילות והשבח, באמירת ההלל

על דיני ישיבת נכרים בארץ ישראל לא כתבו במשך הדורות, מכיון שלא היתה יד ישראל תקיפה והרבה מן ההלכות לא היו נוגעות למעשה בעת ההיא, ומ"מ גם במשך הדורות היו עניינים שהיו נוגעים למעשה, וכ"ש בזמננו אנו.

פרטי הדינים נלקחו הרבה מדברי הרמב"ם בכמה מקומות, אבל נמצאים מקורותיהם בתלמודים ובדברי הראשונים בכל מיני מקומות וכמתבאר.

נאמר בתורה על שבעה אומות "לא ישבו בארץ פן יחטיאו אותך לי" (שמות כ"ג, ל"ג), וכתב ע"ז הרמב"ם בספר המצוות (מנצה י"א) דמירי בכל עובדי ע"ז וכן פסק בהל' ע"ז (פיק"י הל' ו'). אמנם בסמ"ג (ל"ט מ"ט) פסק שאינו נוהג אלא בשבעה אומות, וכן דעת הראב"ד בהשגות, ובספר החינוך (מנצה ל"ד) כתב כדעת הרמב"ם. והנה איתא בגמ' איסור נוסף, והוא איסור 'לא תחנם' האמור בדברים ז', ב', והוא נמצא בסוף פרק א' בע"ז בבבלי (י"ט - כ.) ובירושלמי, ושם מלשון המשנה והגמרא משמע שמדובר בכל נכרי, וברמב"ם בספר המצוות (ל"ט י') פסקו לגבי עובד ע"ז (וכן נספרי המינוח מנצה מ"ו), ומשמע שמי שאינו עובד ע"ז מותר, אבל עיי' בהל' ע"ז פ"י ה"ו, שם כתב הרמב"ם להדיא שרק בגר תושב אין איסור זה, וגם הראב"ד לא פליג עליה אלא בשאלה האם שייך היום כשאין היובל נוהג דין גר תושב לעניין זה, אבל ודאי הוא מסכים שגם שאר נכרי אסור.

החילוק בין שני איסורים הללו הינו, שאיסור "לא ישבו בארץ" נוהג בזמן שיד ישראל תקיפה, ואז אסור אפילו להשכיר להם בית להרמב"ם בכל נכרי ולהראב"ד רק בשבעה אומות, ואילו איסור "לא תחנם" נוהג בכל זמן ונוהג בכל הגויים לכו"ע, פרט לגר תושב שדינו שונה. ועיי' חזו"א בהל' ע"ז (פי"ט ס"ה) ובהל' שביעית (פי"כ"ד).

איתא במתניתין ספ"ק דע"ז וכן נפסק ברמב"ם הלכות ע"ז פ"ה ה"ג, שאסור למכור לנכרים בתים ושדות בארץ ישראל. והנה מצד איסור "לא תחנם" אסור למכור לכל נכרי,

ואפילו יש לו כבר קרקע בא"י - אסור למכור לו עוד בית או שדה, שנותן לו חניה. ומותר להשכיר להם בתים בארץ ישראל ואין משכירין להם שדות, ומפני מה החמירו בשדה מפני שיש בה שתיים, מפקיעה מן המעשרות ונותן להם חנייה בקרקע"א.

אף במקום שאמרו למכור ולהשכיר לא הותר אלא א"כ לא עשאו שכונה, דהיינו שלשה

סמוכים זה לזה (גמלא סס ורמב"ם סס), וברמב"ם משמע שדין זה הוא רק בשכירות בא"י, אבל בטור ובשו"ע (יו"ד ק"א, ט') נראה שגם במכירה בחו"ל אסרו, וטעמם משום שכונת היהודים, אבל אם מכר לאחד אין בעיה כזו.

מפרנסים עניי גוים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום, ואין ממחין בידי עניי גוים בלקט שכחה ופאה מפני דרכי שלום, ושואלים בשלומם ואפילו ביום אידם מפני דרכי שלום, ואין כופלין להן שלום לעולם, ולא יכנס לביתו של נכרי ביום חגו לתת לו שלום, מצאו בשוק נותן לו שלום בשפה רפה ובכבוד ראש (רמב"ם ע"ז פ"ה ס"ה), ומשמע ברמב"ם שדין זה רק בישראל

שבין האומות או כשיד הגוים תקיפה (י"ז סז).
והנה גוי שקיבל עליו ז' מצוות בזמן הזה להרמב"ם אינו כלום, כיון שמבואר בגמ' שאין גר תושב נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, וא"כ אם יד ישראל תקיפה אין להתיר להם לגור בינינו כלל, אבל הראב"ד חילק וכתב, שלגבי מצוות להחיותו וכדומה הוא מסכים עם דעת הרמב"ם, אבל לגבי איסור לא ישבו בארץ ואיסור לא תחנם די שאנו רואים אותו שנוהג כדיון ז' מצוות, אמנם בחזו"א כתב ע"ז (סז ע"ז ונשיעית) שמדובר דווקא כשהוא שלם באמונת ישראל והוא שומר ז' מצוות כמו שישראל שומרים תרי"ג מצוות, אבל אם יש לו דעות כוזבות והוא משועבד לדעותיו, אף שאין בהן ע"ז ממש, וגם אם הוא שומר ז' מצוות מצד היושר ולא מפני שצווה כך בתורת משה, ממילא א"א לקבלו כגר תושב גם להראב"ד, וממילא חלים עליו איסורי "לא תחנם" ו"לא ישבו בארץ".

יל"ע היום שכיון שהשלטונות הכפיפו עצמם תחת אומות העולם במקום תחת תורת ה', באופן כזה הנתונים תחת השלטון הזה ואינם תקיפין עליהם מה דינם בהלכות האלו, שביד ישראל תקיפה אסור אפילו להשכיר לנכרי בית בא"י מצד איסור לא ישבו בארץ, וכן לעזור לפרנסם א"כ קיבל עליו ז' מצוות כהראב"ד, או שא"א בשום אופן, ולהרמב"ם אסור אפילו לעשות עמו סחורה ולסייע בידו לסחורה והוא חומר עצום, ולהראב"ד בזה אפשר להקל גם בז' אומות [לדעתו שכל האיסור רק בז' אומות] שאינו נקרא ישיבה בארצנו, אמנם אם נאמר שאין יד ישראל תקיפה, אין דינים אלו נוהגים היום, ועל כך נדון בהמשך.

הבהרה: בחודש הקודם צוטטו במאמר במדור זה דברי הספרי בכי תצא. אחר שבדקנו שוב מצאנו, כי דברי הספרי הם רק חלקם השני שהובא בלשון "דבר אחר", ואילו שאר הציטוט הוא ממדרש אחר. אעפ"כ, אין בשינוי הדברים כל השפעה על המסקנה העולה מהמאמר, רק נצרכנו להעמיד הדברים על דיוקם.

- א.** ופלא א"כ על אותם שמוכרים הקרקע לנכרים בשמיטה, דלהדיא מבואר שאפילו שכירות אסור וכ"ש מכירה לזמן, והטעם שלא להפקיע הקרקע מקדושתה.
- ב.** בירושלים בין החומות אסורה הישיבה אפילו של גר תושב וכמבואר ברמב"ם פ"ז מבית הבחירה הי"ד, ולכאורה יש לדון יותר בכל נכרי בעניין הזה, וצ"ע.

אגודת "קדושת ציון" מזמינה את הציבור הרחב לשיעורים תורניים בנושאים החשובים העומדים על הפרק - ארץ-ישראל וכל המסרתעף ממנה, לימוד המקרא, כינון שלטון יהודי אמיתי ועוד. המעוניין לארגן שיעורים בעניינים הנידונים מטעם אגודת "קדושת ציון" בעיר מגוריו מתבקש ליצור קשר דרך כתובת המייל של האגודה ויתאם עמו נושא, מקום ומועד לשיעור, ואנו נסייע בפרסום ונספק עבורו את מגיד השיעור המתאים.

יהודים יקרים! הרימו תרומתכם לעליון "קדושת ציון" ולשאר פעולות האגודה! הו"ק תתקבל בברכה מיוחדת. על-מנת לתרום, על-מנת להשתתף במערך ההפצה, וכן לכל עניין אחר הקשור לאגודה ולעליון, ניתן להשאיר הודעה בטלפון 052-7195368 או ליצור קשר בדוא"ל yyy7@neto.bezeqint.net

המקומות הקדושים ועל התפילות הנערכות בהם^[ח]. בהמשך נוספו הפרטים הבאים:

היה למנהיג הרוחני של העדה. דאג ליסוד מוסדות תורה וחסד. תיקן תקנות בעניני איסור והיתר לפי רוח גדולי ישראל וגדר פרוצות בעניני שחיטה באותם הימים. כן עמד ר' הלל בקשרי "שאלות ותשובות" עם גדולי הרבנים בקהילות ישראל שבחו"ל שפנו אליו, ביחוד בדיני איסור והיתר, והחשיבו מאד את תשובותיו. בית מדרשו "קהלת ישרון" שבחצרו, שימש לתורה ולתפילה ובני העדה היו מתכנסים בו ללמוד "שעורים" קבועים בדרכי הגאולה לפי הגר"א ו"חזון ציון"^[י]. על פטירתו מסופר כי "כלי ביתו וחפציו ובהם מכתביו ותעודות שונות נשרפו מיד אחרי מותו מטעמי זהירות שנקטו בהם השלטונות כנגד המגפה"^[י]. בכל התיאור הזה לא נזכר שם הספר "קול התור".

ר' יושעה ריבלין, נינו של ר' הלל, שעסק הרבה בתיאור עליית ר' הלל וחזון הגאולה ואף הזכיר רעיונות שמופיעים בספר "קול התור", אינו מזכיר בדרך כלל את שם הספר "קול התור". יותר מעשרים רמזים נשלחו לעבר ר' הלל בספר הפזמונים ולא נזכר בהם "קול התור"^[י]. הוא מקדיש פסקה שלמה לפועלו של ר' הלל בכל ענפי עשייתו^[י], ובפזמונים אחרים הוא מכתיר את ר' הלל בכינוי בעל קץ המגולה^[י], אך לא בכינוי בעל "קול התור".

גם תוכנו של ספר "קול התור" מעורר שאלות לא פשוטות, ביניהן מספר אי-התאמות. (א) מצד אחד הוא מכתיר את אביו ר' בנימין בתואר שליט"א, כלומר היה זה לפני קיץ תקע"ב מועד פטירת ר' בנימין. אך מצד שני הוא מתאר את תחילת פקידה ג' דאחלתא שהחלה בהיותם בארץ בכ' בעומר

בעקבות הפולמוס המקיף שהתעורר בקרב קוראי "קדושת ציון" עקב הדברים שנכתבו במדור זה אודות יחוסו של "קול התור" לרבי הלל משקלוב תלמיד הגר"א, ראינו לנכון לפנות לרב שמואלזון, בעל המאמר ומומחה ידוע בתחום, על-מנת שיבאר את דבריו. בגליון הבא אי"ה תופיע גישה אחרת מפי אחד הכותבים בעלון, שגם הוא חקר רבות את הנושא, ותקוותנו שהאמת תתלבן ותתבהר אחר הצגת הצדדים השונים לתועלת הציבור.

□ □ □

הלל ותקופתו. הוא מרחיב על פגישותיו של ר' הלל עם הגר"א, על עלייתו לארץ, על פועלו בירושלים. על פי המסופר שם, יסד ר' הלל ביטאון קבוע של כולל הפרושים שנקרא "אגרת הכולל", שכלל ידיעות מהנעשה בקרב עדת הפרושים בירושלים והוא נשלח מדי חודש לעיר שקלאב^[י]. "כן תובל המכתב בפסוקי תנ"ך על דבר הגאולה וסיפורים על

ספר "קול התור" מיוחס לרבי הלל בן רבי בנימין משקלוב, בן דודו של הגאון רבי אליהו מוילנה^[א]. רבי הלל נולד בעיר שקלאב בשנת תקי"ח ונפטר בירושלים בשנת תקצ"ח. "קול התור" זכה לתפוצה המונית, רבים הוגים בו וידועים כיום עשרות מקומות שבהם מתקבצים תלמידי חכמים ללימוד משותף בספר זה. תמצית הספר הודפסה לראשונה כפי הנראה בשנת תש"ז על ידי בן נינו של ר' הלל, הרב שלמה זלמן ריבלין [להלן: הרש"ז, נולד בירושלים לאביו ר' יושעה (י"ט) בשנת תרמ"ג ונפטר בה בשנת תשכ"ב]. מאז זכה הספר למהדורות רבות^[ב].

בין השאלות המרכזיות בולטת שאלת הפרסום המאוחר. כאמור, הרש"ז הוא דור חמישי לר' הלל, מדוע אין כל מידע על הספר ומחברו בתקופה שביניהם. תקופה של כחמישים שנה מפרידה בין יום פטירתו של ר' הלל ועד לידתו של הרש"ז, וכמאה שנה עד פרסום ראשון של ספר "קול התור". מדוע לא נשמע קולו של "קול התור" בכל התקופה הזו? שאלה זו נוקבת ומתעצמת לאור העובדה שפועלו של ר' הלל בתחומים מגוונים היה ידוע בסביבתו ויש תיעוד רב לכל מעשיו. כך למשל בספר תולדות חכמי ירושלים יש מידע מקיף על פועלו של ר' הלל^[ג]. הרש"ז עצמו כאשר הוא מדבר על ר' הלל ופעלו בספר חזון ציון, מקדיש כחמישה עשר פרקים לר'

א. אבי סבו של ר' הלל הוא ר' צבי הירש שהוא אחיו של ר' ישכר דוב סב הגר"א. שני האחים היו נכדיו של ר' משה קרמר וניניו של ר' משה רבקה בעל "באר הגולה".

ב. מהדורה שנייה, הרש"ז, תש"ח; מהדורה שלישית, הרב מ' כשר, בתוך: התקופה הגדולה, תשכ"ט; מהדורה רביעית, הועד להוצאת ספר קול התור, הרב ח' פרידלנדר, תשכ"ט; מהדורה חמישית, מפיצי קול התור, הרב י' ריבלין, תשנ"ד [כולל פרק שישי שלא פורסם עד כה]. מהדורה זו כוללת גם הערות רבות והפניות לדברי הגר"א בפירושו האחרים.

ג. תולדות חכמי ירושלים, בעריכת א"ל פרומקין וא' ריבלין, ח"ג, ירושלים תרפ"ט.

ד. ח"ה ריבלין, חזון ציון, שקלוב וירושלים, ירושלים תש"ז, עמ' 58. הביטאון נקרא גם בשם "מכתב ר' הלל".

ה. שם, עמ' 58-59.

ו. שם, עמ' 70.

ז. שם, עמ' 101.

ח. ריבלין, פזמוני ר' יושעה ריבלין, ברית אבות בסערת אליהו, ירושלים תשס"ד, עמ' 55-59.

ט. שם, עמ' 60.

י. שם, עמ' 195.

יא. ראה קול התור, מהדורת י' ריבלין (לעיל הערה 5), עמ' 139; 114.

יב. שם, עמ' 33; 139.

יג. יהל אור, עמ' 105 ובמקומות נוספים. ספר יהל אור נדפס לראשונה בשם זה בשנת תרמ"ב; סוד האותיות, עמ' 45 ובמקומות רבים נוספים; תקוז"ח, עמ' 44 ובמקומות רבים נוספים.

יד. למשל הביטויים הבאים: מוציא לפועל (עמ' 37); מלחמה עולמית (עמ' 51); הכשרת הקרקע (עמ' 56); במבוכה נפשית (עמ' 95); עולה בהרבה אחוזים (עמ' 107); צעצועים (עמ' 119); מחלות מדבקות (עמ' 121); על כל צעד ושעל (עמ' 128); והתרחבות בהתיישבות (עמ' 132); בכל האמצעים (עמ' 141); תקומה (עמ' 143); רפואה ובריאות (עמ' 145) ועוד.

של שנת תקע"ב, ויש להניח שהתיאור היה מאוחר למועד זה^[א]. (ב) מי היה זה ששאל את הגר"א בעניין העברת שישים ריבוא איש יחדיו לירושלים. בפרק ראשון כותב זאת ר' הלל על עצמו ובפרק שישי השאלה הושמה בפי אביו ר' בנימין^[ב]. (ג) בספר נזכרים ספרים שלא נודעו בשמם בתקופת ר' הלל כגון: ספר "יהל אור" שנודע אז בשם "הדרת קודש" ועוד, וכן ספרים שנדפסו לאחר פטירת ר' הלל, כמו סוד האותיות בליקוטי הגר"א [תרמ"ט] ותיקוני זהר חדש [תרכ"ז], ועוד^[ג]. (ד) מופיעים בספר ניבי סגנון שלכאורה אינם מתאימים לתקופתו הקדומה.^[ד]

למרות הקשיים הנזכרים, אין לדעתי יסוד לטענה שכל החומר הוא פרי יצירתו של הרש"ז. מן הראוי להדגיש שהרש"ז מציין ככותרת לחיבור "קול התור" שאין מדובר בחיבור עצמו אלא רק במה שהוא מגדיר "תמצית מתוך ז' פרקי גאולה שקיבל ר' הלל משקלוב מרבו הגר"א". רבים מגדולי ירושלים וחכמיה העידו על יושרו של הרש"ז, וקשה להעלות על הדעת שהוא ינקוט מהלך מפורש המצטייר כתרמית. ואכן רעיונות הגאולה שבחיבור היו ידועים לפני תקופתו של הרש"ז, כמו למשל השיטה המיוחדת בעניין משיח בן יוסף; המלחמה בעמלק בשערי ירושלים, ועוד. לאור זאת, אני משער שאכן היה זה

ר' הלל שערך ושזר רעיונות גאולה מבית מדרשו של הגר"א, אלא שהוא לא ארגן אותם בספר בשם "קול התור". אני מציע אפוא את ההשתלשלות הבאה באשר לאופן יצירתו של ספר "קול התור":

ר' הלל הגה ורשם רעיונות גאולה מבית מדרשו של הגר"א, מהם דברים ששמע מאביו ר' בנימין ומהם דברים שבאו בשם עצמו, ואולי אף מתלמידים נוספים של הגר"א. את הרעיונות הללו העביר לבנו ר' משה המגיד דורש ציון. גם ר' משה עמס רעיונות על התשתית המועברת והעביר את המסרים לדורות הבאים. אין לדעת מה היה חלקו של ר' אברהם בנימין בנו, בתהליך ההעברה, אך ידוע שאף הוא היה מקובל גדול. התחנה הבאה הייתה הנכד ר' יושעה בעל הפזמונים. כפי שנראה להלן ר' יושעה שזר בפזמוניו רעיונות גאולה המיוחסים לר' הלל ולר' משה. אני משער שהחומר כולו נכתב בגיליונות ולא נשאר כמסרים בעל פה. כך הוא עבר אל הרש"ז. אצל הרש"ז התרכזו חומרי גאולה אלה ביחד עם מסרים נוספים שהגיעו אליו מר' יצחק צבי ריבלין דרשן הגאולה, כעדויות של הרש"ז עצמו.

הרש"ז נטל על עצמו את המשימה להדפיס את הרעיונות האלה. אין לדעת

בכירור האם היה זה הרש"ז שקבע את פרקי החיבור וארגם לארג אחד. עם זאת אין ספק שהרש"ז הוסיף לחיבור נופך משלו. גם באשר ליוצר שמו של החיבור "קול התור" אין לקבוע מסמרות. לפי תיאור הדברים עד כה, קרוב בעיניי שהרש"ז הוא זה שנתן לספר את שמו. ברור עם זאת, שהרש"ז האמין בכל לבו שהרעיונות המובאים בספר הם משל ר' הלל וכן שסמוכים הם אל שולחנו של הגר"א.

רק השערה כזאת יכולה להסביר את העובדה שעד לתקופת הרש"ז שומעים הרבה על רעיונות הגאולה של "קול התור": משיח בן יוסף, פתחא דקרתא, ועוד, אך לא על ספר בשם "קול התור".

השערה זו יכולה ליישב את שאלת הסגנונות המאוחרים, להסביר את שמות הספרים החדשים וכן את שאר הסתירות שבספר. אך כאמור, אין ספק שרעיונות הגאולה השזורים בין כל דפי "קול התור" יסודם במשנתו של ר' הלל ריבלין משקלוב, תלמידו של הגר"א מוילנה, וכפי שנראה הם משקפים את דעת רבו, הגר"א.

המשך לעבודך באמת

הזה משתנה בצוק העיתים שאנו מנועים מחמת האונס מלקיים מצוותו לבנות לו בית ולחיות עמו חיים כתיקונם. למה"ד לחולה השרוי כל ימיו בבית החולים אשר עדיין הגדרתו את עצמו היא ע"פ מקום מגוריו בהיותו בבריאותו, אף שזה לו שנים רבות שלא יצא ממיטת חליו, כן הדבר הזה ממש.

ובזה יש לבאר לשון הפסוק "אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלקים" (ויקרא כ"ב, ל"ט) דמשמע שאלוקותו היא בארץ ישראל דווקא, והיינו כנ"ל, כי עניין האלוקות הוא העמדתו כאדון לנו וזה לא יתכן אלא בארץ ישראל שהוא מקום העבודה ובו בחר ה' לשכנו שם.

גם יש בזה כדי ליתן טעם אחד למה שאמרו חכמינו ז"ל ש"כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוך וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוך" (בבבא מציעא פ"ג, ט"ז) והם אמרו כן אף בזמן שאין בית המקדש קיים, ולהאמור הרי כל הדר בארץ ומשתתף במצוות התלויות בה הרי הוא מעמיד את הארץ לאדון כל לעבודתו, ע"י החזקת כהניו משרתיו שלוחי דרחמנא ושלוחי דידן, שזהו הביטוי לעבודתו בזמן הזה, שהעבודה נמנעת בדרך עראי ומקרה אך יושבים אנו ומצפים לעת חלוף אונסינו לעבוד עבודתו ולעשות לו מקדשו במקום אשר בחר, הר בית ה'.

מיידי נשקתיו על ראשו ואמרת: נצחתני בני, נצחתני!

השיבני: והלא מקרא מפורש הוא - "כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה", ואמרו חז"ל "מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים" (בבבא מציעא פ"ג, ט"ז). הרי שהמקדש והמשכן קרויים מנוחה ונחלה, והיינו שהגיעו למקום המטרה ששאיפתם אליה ואין אחריה מטרה נוספת, שזהו עניינה של מנוחה ונחלה.

ובתכלית זו אנו מסיימים הודאתנו בהבאת פרי ביכורינו לפניו ית"ש, ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת, ואמרו בספרי (פי פנ"ט ב"ט): "אל המקום הזה, זה בית המקדש... בשכר ביאתנו אל המקום הזה נתן לנו את הארץ הזאת". הרי לנו שזוהי תכלית ההודאה ותכלית העבודה שזכות הארץ תלויה בה.

נומית לו: ולטעמך יש לך להוסיף עוד, כי גם בכל המצוות שהן עבודה שיש אחריהן עבודה כגון תלמוד תורה וזכרונות יצי"מ, יש בהן בעצם עשייתן גם כן עניין זה של העמדתו כעבדיו וחיינו לפניו ועמו ע"פ רצונו, שזהו עניין הקרבנות לחיות עמו ולעבדו ולעשות רצונו, כדבר ה' ביד שמואל "הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים" (שמואל א' ט"ו, כ"ג).

הוסיף ואמר: ע"פ האמור ניתן להבין את התייחסותנו לבני שבט הכהונה עד היום הזה, אף אחר חלוף קרוב לאלפיים שנות חורבן שאין הכהנים בעבודתם. כי התייחסותנו לעבודת הכהונה היא כעצם מעצמות חיינו אשר היא ראש לכל מטרותנו ומשאת נפשנו, ואין הדבר

והיוצרות. הרי לנו שאלו הדברים הם הם העיקר בעבודתנו ובמגמתנו בזה העולם.

השיבני: וממקום שבאת! והלא זו אף תינוקות של בית רבן יודעין אותה, שאין עיקרם של ימים טובים אלא קרבנות שבהם.

ולא מביעיא בפרשת המועדות האמורה בחומש הפקודים (במדבר כ"ט) שכל עיקרה אינה אלא על מנין הקרבנות ופרטי דיניהם, אלא אף פרשיות השבתון שבמועדות האמורות בתורת כהנים (ויקרא ט"ו) לא נשנו אלא עם ענייני הקרבנות - החל משביתת יום צום האמורה בפרשת הקרבנות אשר יבוא בהם אל הקודש, ואחריהם כל המועדות בז"ז כרוכים בענייני קרבנותיהם, פסח, מוספים, עומר, שתי הלחם והבא עמם וכו', ואף כי אין זה פרשת קרבנות ואף לא נתפרשו שם כתיקונם, אך לא נשנו אלא משום ענייניו של יום, שהוא עניין השמחה וההגו של ישראל עם הקב"ה, וזה לא יהיה אלא בקרבנותיהם.

וכל כך משויכים הדברים זל"ז, עד שהם כלולים בפסוק אחד, והרי הוא אומר: "והקרבנתם אשה לה' שבעת ימים ביום השביעי מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו" (כ"ג, ט"ז), "כל מלאכת עבודה לא תעשו והקרבנתם אשה לה'" (שם כ"ה).

נמתי לו: ועדיין אין בכך די להוציא יסוד זה, המבטלנו בזמן הזה מכל עיקר העבודה בהעמידך שמטרותנו הסופית הינה בית המקדש ועבודתו.

הקב"ה לארץ, ודבר זה כתוב בתורה פעמים אין ספור. לא נאריך בזה, אבל נראה שתורף דבריו הינו שהעיקר איננו עולם הנשמות, כי אם העוה"ב שאין בארץ. ודבר זה מתחיל כאן כטוב גשמי, ואח"כ הארץ מזדככת יותר, וכפי שהיה בגן עדן מתחילה, וזה נהפך למה שנקרא "עולם הבא", שזו הדרך שה' תיקן, שדרך הארץ הזאת שבעולם הזה נוחלים את ההטבה של עוה"ב. ובמקו"א (יו"ט ב', ד') אומר הגר"א, שהתורה דברה במושגים שאפשר להבינם ולהגישם, ולכן התורה מדברת על א"י. ואנו נסמוך על ה' שבהמשך א"י תהיה יותר ממה שהיא עכשיו, שבאמת "ארץ זבת חלב ודבש" אולי לא נשמע כ"כ משכנע, אבל אנחנו סומכים על ה' שודאי מה שהוא מביא לנו יש בזה הטבה עצומה מאוד מאוד, ושם ישנו הטוב הגדול של ה'.

ובאמת הסיבה לכך שרק בארץ ישראל זוכים לטוב ה' נאמרה בשירת הי"ם, שם כתוב "הר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה'" (שמות ט"ו, י"ז), שהקב"ה מושל ושולט בכל העולם, אבל הממלכה שלו היא א"י. משל למלך ב"ו שמושל בכיפה, וכל מלכי העולם תחת ידו, אבל עדיין יש לו הארץ שלו שבה הוא מולך בפועל. וממילא הטוב האלוקי נמצא כאן. וא"כ אין זה רק טוב גשמי, אלא יש כאן ענין של התענוגות על טוב ה'.

ענין הגשם בא"י

לפני פרשת "והיה עם שמוע", אומרת התורה, כי א"י אינה כארץ מצרים שהיא ארץ מישור, ושעליה נאמר "והשקית ברגלך כגן הירק" (דברים י"א, י"ג) והכל זורם על מי מנוחות, אלא הארץ שאתם באים אליה היא "ארץ הרים ובקעות למטר השמים תשתה מים" (בראשית א', י"ב), ארץ בה קשה להביא מים ממקום למקום ואין יאור, ולכן "למטר השמים תשתה מים". ולכאורה עולה כאן שאלה, שבכל מקום הרי נאמר שא"י היא זבת חלב ודבש, ארץ טובה, והנה כאן יש תכונה, שבה נראה כי מצרים יותר טובה, ולכאורה בא"י יש חסרון. אולם הפסוק ממשיך - "ארץ אשר ה' אלוקיך דורש אותה, תמיד עיני ה' אלוקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה". מצרים היא תמיד טובה, אם יש רעב בא"י יורדים למצרים, שכן במצרים המצב לא משתנה, תמיד טוב, אבל זהו טוב מוגבל, שהאנשים מביאים לעצמם ברגליהם. וה' בחר דווקא ארץ, שלפעמים היא טובה ולפעמים ח"ו אם "ועצר את השמים" היא רעה, זה מצב שעולה ויורד, ה' תמיד דורש אותה, והוא זה שמשקה אותה מהשמים, והיא יכולה להיות טובה מהכל. הגשם כאן הוא סמל, ואמנם בזמנם זה היה גם כל המציאות, אבל גם בזמננו ובכל זמן זה מסמל שאנחנו צריכים את השמים ואת הגשם של ה'. בגמ' רואים שנושא הגשמים מסמל את השפע שיוורד מלמעלה, וכמ"ש (תענית ט"ז), שאפילו פרוטה שבכיס מתברכת, שזה השפע האלוקי שיוורד לארץ. וכתוב כאן, שהקב"ה הביא אותנו לארץ שבה הטוב מגיע ממנו, אנחנו לא רוצים סתם טוב, אנחנו רוצים טוב שמגיע מה', ונהרו על טוב ה'" (ויקרא י"א, ב', ג'), אנחנו רוצים לראות שהקב"ה מתהלך בתוכנו, ואנו נהנים מטובו. הברכות של בפרשת בחוקתי מסיימות בברכה "והתהלכתי

בחודש הקודם הבאנו את חלקו הראשון של השיעור, על חשיבותו של המקרא להבנת המשקל שמעניקה התורה לכל ערך ולכל מצוה, על כך שחז"ל בבואם להגדיר את אותו משקל יצאו מנקודת הנחה פשוטה שהלומד את דבריהם כבר יודע את המקרא על בוריו, על כך שעיקר הנושא של ארץ-ישראל נלמד מהחומש, וכן להפך - שהמסר המרכזי שבחומש, העובר כחוט השני מתחילתו ועד סופו קשור בארץ-ישראל כתכלית המושגת עבור שמירת המצוות. ראינו כיצד דבר זה מתבטא בתורה, וכן התעכבנו על מצוות התורה, וביחוד אלו האמורות בחומש דברים, שתכליתן ירושת הארץ, שהיא ה"טוב" המובטח פעמים רבות במקרא.

ספר הברית

יש לשאול על מה שאמרנו, שהרי "תורה" היא מלשון הוראת מצוות, ואם כן מדוע בספר התורה נכנס הענין של א"י שהוא התכלית, שלכאורה אין זה נוגע לקיום המצוות. התשובה לכך היא, שהתורה נקראת גם "ספר הברית", כך היא נקראת בפרשת משפטים (שמות כ"ד ז') ובספר מלכים (ב' כ"ג, ג'). ובספר זה, שהוא ספר ברית בינינו לבין ה', כתוב לא רק הצד המוטל עלינו, שהוא אכן ההוראות והמצוות, אלא מובאות בו ההתחייבויות של שני הצדדים כביכול, כתוב שם שאנחנו התחייבנו כך וכך, וכתוב גם מה שה' אמר לתת לנו בעבור זאת, שזה ארץ ישראל. התורה היא כמו שטר כתובה, בו כתובות ההתחייבויות בין איש לאשה, וכמו שמצינו בכמה מדרשים שמדמים את התורה לכתובה, וזה ממש פשוטו של מקרא. וכפי שכבר אמרנו, מי שרואה את כל הענין מתחילתו, רואה שהתכלית היא ההבטחה הבאה מצדו של ה', שהיא א"י, שהרי ה' ברא את העולם לא כדי שיקיימו מצוות אלא כדי שישבו בגן עדן, אלא שה' לא מעניק מתנה זו למי שחוטא, ולכן כדי לקבל את התכלית הזאת צריך לקיים מצוות. נמצאנו למדים, כי התכלית הינה להגיע לארץ ישראל, ולכן אנחנו חתמנו על שטר עם ה', שאנחנו נקיים את מצותיו והוא יביא אותנו לארץ הטובה.

רש"י בתחילת התורה מביא מדרש תנחומא ישן קושיה בשם ר' יצחק, מדוע התורה לא התחילה מ"החדש הזה לכם", שהיא המצוה הראשונה שנתנה לעם ישראל. ושם הוא עונה, משום "כוח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים", כדי שלא יאמרו אומות העולם ליסטים אתם. והרי יש לתמוה על דבר המדרש, שאם כן היה צריך לעשות ספר נפרד שנקרא "תשובות לגויים הרשעים", ושם נכתוב מה שצריך כדי לענות לגויים, אך לא מובן מה לזה ולמצוות ולתורה שלנו. אבל באמת המדרש הזה מובן מאוד, וזה ממש פשוטו של מקרא, שהרי אנחנו מדברים על שטר שבו צריך להיות גם הברית של ה' לתת לנו את א"י, והמדרש מלמד אותנו, שכיון שיש כאן דבר שמחייב את כל העולם, שארץ ישראל הטובה שייכת לנו, צריך כאן ספר ועדות ברורה שכתוב שם שה' ברא את העולם, ושה' בחר בישראל ונתן להם את המצוות, ולא די במצוות עצמן.

ועיקר קדושת ספר התורה הוא בענין זה, וכמו שכתב הרמב"ם בסוף הלכות ספר תורה (פיק"ו הלכה י"ב), ש"כל מי שיושב לפני ספר תורה ישב בכובד ראש באימה ופחד, שהוא העד הנאמן לכל באי עולם, שנאמר, והיה שם בך לעד". והעדות היא שאנחנו חתמנו עם ה' על ברית, וכמו שהלוחות הן לעדות, שה' כרת עמנו ברית בחורב, והתורה הינה ההרחבה, שאנחנו נקיים את המצוות, והוא

יביא אותנו לא"י, שם נתענג מטובו, ואת שניהם - את הלוחות ואת ספר התורה - מניחים בקדש הקדשים של אהל העדות.

עולם הבא

הדברים שאמרנו מפורשים בפסוקים, אלא שאחר כל זאת נשאלת שאלה קשה, והיא שעל-פניו נראה כי בתורה לא מוזכר ענין עוה"ב, וכמו שהרי אנחנו יודעים שהשכר הוא בעוה"ב, וכמו שאמרנו חז"ל (עירובין כ"ג) - "היום לעשותם ומחר לקבל שכרם". ואם כן הוא, שהשכר משתלם בעוה"ב, קשה לכאורה על מה שאמרנו לעיל, שהתכלית הינה לבוא לארץ ישראל. ובאמת כבר הקשו הקדמונים מדוע לא מוזכר בתורה ענין עוה"ב, וכיון שהנושא עמוק, אין באפשרותנו להאריך בו כאן, אבל די לנו במה שאנו אומרים, שעכ"פ בתורה כתוב שהתכלית היא א"י, וודאי שיש לזה משמעות. ועל דרך משל יש להביא את הגמ' ביבמות (פ"ג), שאומרת - "בא וראה כמה טובה אשה טובה, דכתיב "מצא אשה מצא טוב", והגמ' שם אומרת שאם הכוונה לאשה, אזי כמה טובה אשה טובה שהכתוב משבחה, ואם הכוונה על התורה, אזי כמה טובה אשה טובה שהתורה נמשלה בה. ועל דרך זה אפשר לומר גם כאן, שגם אם יש לבאר שענין השכר הוא עוה"ב, מכל מקום נלמד כמה חביבה א"י שהעוה"ב נמשל בה. אמנם באמת ודאי אי"ז רק משל, אלא עוה"ב זה בארץ ישראל. ויש להביא את הגר"א בשם"ש (על הפסוק "על כן עלמות אהיך" - ש"ס"ז ע"ב), שם הוא מבאר כי נפש הגוי מהשמים, בעוד נפש היהודי מהארץ. והוא אומר שם, שבה מתורצת שאלת הקדמונים מדוע לא כתוב ענין עוה"ב בתורה, כי איננו מעוניינים בנשמות שנדבקות בקב"ה, אלא אנחנו רוצים להביא את

כתוב בפרשת משפטים - שלש רגלים תחג לי בשנה... וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה וחג האסיף בצאת השנה באספך את מעשיך מן השדה" (שמות כ"ג, י"ד - ט"ז), וכן בכי תשא - "וחג שבועות תעשה לך בכורי קציר חטים וחג האסיף תקופת השנה" (שם ל"ד, כ"ג), ובאמור - "וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה... עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמישים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'..." (ויקרא כ"ג, ט"ו - ט"ז), ובפינחס נאמר - "וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' בשבעתיכם..." (במדבר כ"ח, כ"ז), ובשופטים - "שבעה שבעת תספר לך מהחל חרמש בקמה תחל לספר שבעה שבעות ועשית חג שבועות לה' אלקיך..." (דברים ט"ו, ט - י). ונמצאנו למדים מכל הפסוקים הללו, כי ענינו של חג השבועות אינו אלא חג ההודאה על ארץ ישראל, כמו שאומר בהבאת ביכורים - "הגדתי היום לה' אלקיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו" (שם כ"ג, ג), ואומר "ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש" (שם ט, ו) והספירה מתחילה מהחל חרמש בקמה שהוא בשעורים המתבשלות ראשונה, ונגמרת בביכורי קציר החטים, והיא מהבאת עומר השעורים עד שתי הלחם שמהחטים [כמו שמצינו במכת ברד "והפשתה והשערה נכתה כי השערה אביב... והחטה והכסמת לא נכו כי אפילת הנה" (שמות ט, ל"ב - ל"ג)].

נביא לפניו מביכורי ארצו אשר קצרנו לחם חמץ, שלא כפסח שענינו עבודת ה' שלקחנו לו מבית עבדים ואוכלים לחמא עניא די אכלו אבהתנא, לחם העבדים, אלא לחם חרות כבני בריתו, כרעייתו ויונתו [אמנם על המזבח לא יעלו, שענין ההקרבה הוא מה שנביא מצדנו, וכמו שכתב הרמב"ן בתחילת ויקרא, שהקרבת מבטא את המקריב שמעלה את חייו על גבי המזבח - כן

הקרבת מנחה מעלה את פרנסתנו על המזבח, ואנו אין בכחנו להעלות אלא לחמנו לחם עבודת והוא מאכילנו משלחנו את לחם החרות]. וזה ג"כ ענין קבלת התורה, שלא נאמרו לנו באותו המעמד אלא 'דברות, אך באנו בברית ונעשינו לעם ה' והיה כנישואין, כמו שהאריכו בזה. אמנם כל עוד היינו על אדמתנו, אדמת הקודש, אדמת ה', עיקר שמחת הברית במציאותה ובהתממשותה הייתה על ידי הבאת הביכורים והראיה לפניו. ומצינו בדברי הימים בזמן אסא - "ויקבצו ירושלם בחדש השלישי... ויזבחו לה' ביום ההוא... ויבאו בברית לדרוש את ה' אלקי אבותיהם בכל לבבם ובכל נפשם... וישמחו כל יהודה על השבועה כי בכל לבבם נשבעו ובכל רצונם בקשוהו וימצא להם וינח ה' להם מסביב" (דברי הימים ב' ט"ו, ח' - ט"ו, ע"ג), הרי שדרשו את החדש השלישי כמועד הברית. אך מעת גלינו ואין רואים את התממשות הברית במציאות ואין אנחנו יכולים לעלות וליראות לפני דודנו מלכנו

ולהשתחוות לפניו, ואפילו מעת נגזו הארון ושנים כרובים עליו, גילוי חבת קודש עיקר שמחת הברית היא בזכרנו יום חתונתו, אשר שמענו קולו מתוך האש ונגלה עלינו באהבה באמרו "אנכי ה'" - המהוה הכל, "אלקיך" - עליך שמי נקרא, ו"לא יהיה לך אלהים אחרים... כי קנא אני", כביכול כאדם המקנא לאשתו מאהבתו אותה אל תסתרי עם אחר, וחזרה ספירת שבועות קצירו לצפיה ליום האהוב, יום הקירבה. אמנם יש להוסיף, כי נהגו ישראל לעשות את קבלת התורה והכניסה בברית לקבלת עול תלמוד תורה, ומקורו בהא דאמר רב יוסף אי לא הווא יומא כמה יוסף איכא בשוקא (פסחים ס"ב), ופירש"י "שלמדתי תורה ונתרוממתי". והביאור בזה מכמה צדדים - האחד, שאין לנו שיעור מכל דרגותינו רק התורה אשר בעולמה אנו משלמים פרים שפתינו, מחזירים קרקעות ביובל, ממליכים מלך, מיבמים, מקדשים חדשים וכו' ומתנתקים מן העולם כפי שהוא היום, אשר בו צלמות ולא סדרים. ועוד, שכאשר באנו בברית, מעשה הכניסה בברית היה ע"י שלמדנו השי"ת את עשרת הדברות ונשקנו מנשיקות פיהו, שענין תלמוד תורה הוא הדיבור עמו, ושונה הוא מתפילה שהיא דבור שאנו מדברים לפניו, אלא זהו דבור שהוא מדבר עמנו, ויותר דומה למה שאמרו "ראוה מדברת", וודאי אין ראוי ביום הברית אלא לחזור על מעשה הברית לידבק בו ית', ואכמ"ל במעלת ת"ת. ועוד - שתורה שבע"פ היא גילוי הברית, שסברת חכמי ישראל קובעת הלכותיה של תורה כבעל ואשה, שאע"פ שהאיש קובע את דרכי ביתו, מ"מ אף האשה מחוה דעתה, ומתנהל הבית על פי שניהם. ועל כן נהגו בשיבות ללמוד בעומק תורה שבע"פ, אך הנהיגים ללמוד תורה שבכתב ענינם לשמוע את דברי ה'. ומצינו בברכת המזון, שכיון שמזכירין הארץ מזכירים עמה התורה, וכן בברכת אהבה רבה כיון שמזכירין התורה מזכירין עמה ארץ ישראל, שאומרים "ותוליכנו קוממיות לארצנו", ששתיהן מהותן ברית ה' שכתת עמנו. והנה עתה התחיל ה' להחזירנו לארצו לקיים הברית בפועל, ושוב עשה עמנו חסדים גדולים בעת ספירת העומר והחזירנו אף לעירו, ויש לנו לזכור אף זה חג השבועות ולהודות לו על כך, והוא ית' יגמור אשר התחיל וישמענו בקרוב שנית דברי קדשו מלהבות אש, ונעלה ונראה ונשתחוה לפניו. ■

המשך מעמוד קודם

בזה, להוציא אנשים דוקא בר"ה מתחת השגחת ה', שירדו מא"י לחול, אבל מי שאכן מעונין להיות תחת ההשגחה האלוקית, לא יצא מהארץ שענינו ה' בה, שאין לך דבר טוב מזה שאנחנו נתונים בידיו, והוא יתן לנו את הטוב בהארץ פניו, וזה נעשה בר"ה. ולא כמו שנאמר על הנחש ש"עפר לחמו", שזו הקללה שקללו ה', עפר הרי יש בכל מקום ובכל זמן, מצרים זה בחינת הנחש והתנים הגדול, הם מקבלים מה שהם רוצים, אבל בא"י יש יום הדין, ואנחנו מקבלים את טוב ה'. ■ [המשך בגליון הבא בס"ד].

בתוכם", והגר"א אמר על זה שזה טוב יותר מכל הנשמות שיש למעלה. "והתהלכתי בתוכם" כמו בגן עדן, שה' "מתהלך בגן". ולכן המצוות לא נועדו רק כדי שנקבל שכר, אלא הן מהוות צורת יחס של בעל ואשה, שהאיש נותן והאשה נותנת, והטוב בזה הוא לא רק הטוב שהאשה מקבלת, אלא כל היחס של האהבה והחיבה, זה התענוג הכי גדול ופרשת "והיה אם שמוע" מהווה המשך לפרשה הזאת, ונאמרה בהקשר אליה, ה' אומר שאם תשמעו למצוותי, "ונתתי מטר ארצכם" אבל אם ח"ו לא תשמרו, אז "ועצר את השמים", שכן ארץ-ישראל איננה כמו במצרים, אלא בא"י אתם תלויים בי, הגעתם לממלכה שלי, ולכן פה

קדושת ציון • גליון ס, אייר ה'תשע"ז • עמוד ז

לא מכבר קראנו את ההלל בימי הפסח - הלל על יציאתנו מעבדות לחרות, כלשון הנאמרת בין ההגדה להלל - "לפיכך אנחנו חייבים להודות... למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים... והוציאנו מעבדות לחרות... ונאמר לפניו הללויה".

וכך מגדירה הגמרא (מגילה י"ד) - "ומה מעבדות לחירות (כ"ג: צילום מנרס) אמרינן שירה..."

ודבר זה מופיע בהלל עצמו, מיד בפתיחה - ב"כותרת" - הללו עבדי ה', וכביאור הגמרא (מגילה ט"ז) - "עבדי ה' - ולא עבדי פרעה" (כ"ג: שהרי לחירות יצאו).

אולם, לכאורה צריך ביאור - מדוע נאמר דבר זה רק מכלל - בדרך דיוק - עבדי ה' - [ומדויק מזה] ולא עבדי פרעה, ולא נאמר בפירוש - הללוהו 'בני חורין', או 'יוצאי לחופשי'?

ולא רק שאין מזכירים בפירוש חרות, אלא משתמשים במושג הפכי - "עבדות" - הללו עבדי ה'?

ונראה, כי התשובה היא, שאכן דבר זה באים להדגיש - שיציאתנו לחרות אין משמעותה שיצאנו להפקר ללא אדונים, שהרי חרות כזו גם היא סוף סוף שפלות ועבדות. חרות ועצמאות אמיתית היא אך ורק בהיותנו עבדי ה', כלשונו המפורסמת של ר' יהודה הלוי: "עבד ה' הוא לבדו חפשי".

ורק על מנת כן יצאנו ממצרים, כמו שרומזים לבן הרשע (שמות י"ג, ט) - בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, וברש"י שם - "בעבור זה - בעבור שאקיים מצוותיו כגון פסח מצה ומרור הללו, (ולכן) עשה ה' לי - ולא לך, אילו היית שם לא היית כדאי ליגאל".

זאת, כי אין ערך לחופש מעבודה גופנית כשלעצמו, אלא בחיי נשמה של קבלת עול מלכות שמים.

אך אם כן הוא, נשאלת אפוא שאלה הפוכה - אם החרות האמיתית היא רק חירות רוחנית של עבודת ה' - איזו סתירה ישנה בין שעבוד לפרעה לבין עבודת ה'? לכאורה אלו שני מישורים שאין קשר ביניהם! יכולים אנו להיות עבדים בגופנו לפרעה ולבנות לו ערי מסכנות, אבל בני חורין בנשמתנו בקיימנו מצוות ה', וכפי שעשינו במשך שנות הגלות!

ולכאורה זהו הדבר שמציע פרעה בעצמו (שמות ט, כ"ב) - "לכו זבחו לאלקיכם בארץ!".

[ותשובתו של משה (ט"ז) - "הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלוננו?!" - נראה שמוכן לשניהם, שהיא דחיה בעלמא, שהרי את

קרבן הפסח אכן שחשו במצרים לעיניהם, ולא חרץ כלב לשונן].

אם הקב"ה רוצה לעשות לנו טובה נוספת וגם לפדותנו מחומר ולבנים - מה זה קשור לכך שקרבנו לעבודתו? מדוע נאמר דווקא (שמות י', ג) - "שלח עמי - ויעבדוני"? ואיך מוכרח מהמילים "עבדי ה'" - לא עבדי פרעה?

ונראה לבאר את התמיהה על יסוד דברי הרמב"ן בפירושו לתורה בכמה מקומות, ובפרט בפרשת אחרי מות על הפסוק "ותקיא הארץ את ירשביה" (ויקרא י"ג, כ"ה).

מדבריו שם מתבאר, שכל האומות והארצות מלבד ישראל - כביכול אין הקב"ה מנהל אותן באופן ישיר, אלא מינה מלאכים להיות שרים למשול עליהם.

ורק עם ישראל וארץ ישראל לקח אותם לחלקו, להנהיגם כביכול הוא בכבודו ובעצמו.

ומבאר, שמפני זה כל המצוות, גם אלו שהן חובת הגוף, עיקר עניינן באמת מתקיים רק בארץ ישראל, שהיא ארץ ה', ובחול"ל אינן אלא בבחינת "הציבי לך ציונים" שלא נשכחם עד שנחזור מהגלות.

ולכן גם אמרו חז"ל (במוט ק"י) - "כל הדר בחול"ל דומה כמי שאין לו אלוה"ל [כוונת הביטוי "כמי שאין לו אלוה"ל" - שאין הקב"ה שומר עליו, כמו (ע"ז י"ז:) - כל העוסק בתורה בלבד [ולא בגמילות חסדים] דומה כמי שאין לו אלוה, וברש"י שם - "להגן עליו". וכך מי שדר בחול"ל, כיון שכביכול אין השגחת ה' שם באופן ישיר כנ"ל, נמצא ללא הגנה]. ועוד אמרו (במוט ט"ז) -

"כל הדר בחול"ל כאילו עובד ע"ז", דהיינו כיון שהמקום שם תחת ממשלת השרים, שאותם טועים הגויים לעשות אלהות, הוא בישיבתו שם בהכרח כאילו פונה אליהם ונותן כחו להם.

וכמו שהדברים אמורים לענין ישיבת ארץ ישראל וישיבת חול"ל, כך נכון הדבר גם לענין ממשלת ושליטת עם ישראל ושליטת אוה"ע.

וכמו שנאמר על זמן הגלות (דברים ד', כ"ט) - "ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם", וברש"י שם - "כתרגומו" [לשון התרגום - "ותפלוהו תמן לעממיא פלחי טעוון" = ותעבדו שם לאומות עובדי אלילים], משאתם עובדים לעובדיהם כאילו אתם עובדים להם".

כוונת רש"י לומר, שאין משמעות הפסוק שיעבדו ממש ע"ז ח"ו, אבל כיון שיהיו עבדים לאומות עובדי ע"ז, אפילו ישמרו את המצוות, על כרחם הם כעובדים לעבודה זרה (ע"ט ברמב"ן שמינין לדבריו ה"ל).

עד כאן ע"פ דברי הרמב"ן.

מכל זה מוכן, שאין אנו יכולים להיות עבדי ה' בשלמות בהיותנו משועבדים לפרעה, כיון שעבד אין לו מציאות עצמית, ואפילו נאמר כל היום שה' הוא האלקים, כל עוד אנחנו כבושים תחת יד פרעה, והוא מורד בה' ומכריז - "מי ה' אשר אשמע בקולו" - הרי עצם מציאותנו שם מגדלת ומפארת ח"ו שם ע"ז!

ומעתה מבואר היטב הכרח הדיוק: "עבדי ה'" - ולא עבדי פרעה".

ובענין סדר ההגדה נאמר במשנה (פסחים קט"ו) - "מתחיל בגנות ומסיים בשבח". ושאלו בגמרא (ט"ז) - "מאי מתחיל בגנות? רב אמר: מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו, ושמואל אמר: עבדים היינו". וכתב על כך הר"ף - "והאידנא עבדינן כתרויהו", וכמו המנהג הפשוט. ולפי מה שנתבאר יתכן לומר, שאין זה משום לצאת ידי שניהם, אלא משום דלא פליגי, כי שניהם תלויים זה בזה - אין חירות אמיתית אלא לעבודת ה', ולא תתכן עבודת ה' בשלמות אלא בחרות משעבוד זרים.

(במאמר המוסגר: לאור האמור יש להעיר לאותם חוגים שקבעו לעצמם ימים טובים חדשים בהלל והולאה, ואף על פי שזכינו לניסים מופלאים ונדלף יד ה' עשפה זאת לקבץ גליומינו ולהקל עול זרים מעלינו, הלל עדיין אי אפשר לומר, כי גם אם נמידה מסוימת לאו "עבדי אשורוש" אכן, מכל מקום אכמי לאו לשלטון של "עבדי ה'" וזינן. זאת, כמובן, מלבד שאלת הסמכות הנצרכת למקן תקנות כגון אלו ומלבד צעיות אחרות שיש ציון ימים אלו. כפייתנו שזכה לכך בקרבנו - להיות לו לעם והוא יהיה לנו לאלקים, ואלו - יזוהר לך שיר חדש, על גאולתנו ועל פדות נפשנו, "צ"ט"א).

הערת המערכת: לכאורה יש מקום לעיין במסקנת הרב ברמץ בעניין אמירת ההלל, שהרי העיקרון של "אכתי עבדי אחשוורוש אנן" נאמר על-ידי רבא, ואילו רב נחמן אמר סברה אחרת, ש"קרייתא זו הלילא", והרמב"ם בהלכות מגילה פרק ג' הלכה ו' פסק לכאורה כרב נחמן, וכן פסק להדיא המאירי, ולפיהם לכאורה לא בעינן הדיוק של "עבדי ה'" ולא עבדי אחשוורוש, וכל שכן הדיוק של הרב ברמץ, ש"עבדי ה'" בעינן כדבר חיובי לאפוקי מדינה שאינה של תורה. ועיין בשו"ת כתב סופר או"ח ק"מ שדן במי שאין לו מגילה האם יאמר הלל, שהדבר תלוי באותה מחלוקת אמוראים ובשאלה כדעת מי פוסקים. ויש אולי מקום לדחות ולומר, שגם רב נחמן מודה לרבא, שלא יתכן לומר "הללו עבדי ה'" כשאכתי עבדי אחשוורוש אנן, או שמכל מקום לא זכינו לשלטון התורה, אלא שהלל בצורה של מגילה, שם לא נאמר "הללו עבדי ה'" אפשר לומר לדעתו וגם על זה חל דין הלל, ויל"ע.